

शिक्षा निदेशालय, राष्ट्रीय राजधानी क्षेत्र, दिल्ली

वार्षिक-पाठ्यक्रम: कक्षा –सप्तमी

सत्रम्- 2026-27 विषय:-संस्कृतम्

दीपकं पाठ्यपुस्तकाधारितः पाठ्यक्रमः

पाठ्यवस्तु	व्याकरणबिन्दवः	अधिगमोद्देश्यानि	अधिगमसम्प्राप्तयः	गतिविधयः
१. प्रथमः पाठः वन्दे भारतमातरम्	अकार-उकार-इकार-ऋकार पुल्लिङ्गशब्दरूपाणि। पठ्-भू-कृ-लिख्- धातूनां लृट्लकारे अभ्यासः।	पाठाभ्यासाः। पाठस्य अध्ययनम्।	अर्थपूर्वकं संस्कृतभाषां व्यवहर्तुं समर्थाः भवन्ति। देशभक्तिभावेन नागरिक/युक्ताः भवन्ति	प्राचीन-तीर्थक्षेत्राणाम् आधुनिकनामानि प्राचीन-पवित्रनदीनाम् आधुनिकनामानि प्राचीन-पर्वतमालानाम् आधुनिकनामानि वन्दे मातरम् मूलगीतं स्मरन्तु।
२. द्वितीयः पाठः नित्यं पिबामः सुभाषितरसम्	तृतीयाविभक्तेः शिक्षणम्। स्त्रीलिङ्ग-माला-मति-धेनु- मातृशब्दरूपाणि।	श्लोकानां गायनक्षमतायाः विकासः। उपसर्ग-अभ्यासः, पाठ-अभ्यासाः।	पाठे आगतानां श्लोकान्तर्गत-मूल्येषु परिचिताः भवन्ति। तृतीयाविभक्त्या परिचिताः भवन्ति।	शिक्षकः श्लोकश्रवणस्पर्धां रूपश्रवणस्पर्धां च कारयति। पाठे प्रदत्तान् अभ्यासप्रश्नान् आधारीकृत्य गतिविध्या- त्मक- कक्षाभ्यासस्य आयोजनम्।
३. तृतीयः पाठः मित्राय नमः	चतुर्थीविभक्तेः शिक्षणम्। नपुंसकलिङ्ग-फल-मित्र- शब्दरूपाणि।	पाठ-अभ्यासाः। दाधातोः लट्लोट्लकारः।	चतुर्थीविभक्त्यै परिचिताः भवन्ति। स्वास्थ्यनियमैः परिचिताः भवन्ति।	सूर्यनमस्कारं कृत्वा अभ्यसन्ति। कक्षायां स्वास्थ्यनियमानां सामूहिकी चर्चा। पाठे प्रदत्तान् अभ्यासप्रश्नान् आधारीकृत्य गतिविध्यात्मक- कक्षाभ्यासस्य आयोजनम्।

४. चतुर्थः पाठः न लभ्यते चेत् आम्लं द्राक्षाफलम्	आत्मनेपदिनः भाष्-लज्ज्- सेव्-वर्त्-याच् धातूनां लट्लृट्लकारे अभ्यासः।	पाठ-अभ्यासाः। सस्वरगायनं शिक्षन्ते।	पूर्वरूपसन्धौ क्तवतु-अभ्यासे च दक्षाः भवन्ति। गीतगायने समर्थाः भवन्ति।	सामूहिकं गीतगायनं कुर्वन्ति। पाठे प्रदत्तान् अभ्यासप्रश्नान् आधारीकृत्य गतिविध्यात्मक-कक्षाभ्यासस्य आयोजनम्।
५. पञ्चमः पाठः सेवा हि परमो धर्मः	क्तवतुप्रत्ययस्य शिक्षणम् लङ्लकारस्य शिक्षणम् भूतकाले स्मप्रयोगः।	प्रदत्ताः पाठ-अभ्यासाः।	वाक्येषु क्तवतुप्रत्ययप्रयोगे निपुणाः भवन्ति।	i.) क्तवतुप्रत्यययुतानां पदानां वाक्येषु प्रयोगः। ii.) भूतकालार्थे "स्म" पदस्य योजनम्। iii.) स्वास्थ्यरक्षणम्- शीर्षकोपेता भाषणस्पर्धायाः आयोजनम्। iv.) चिकित्साशास्त्रे प्रथितानाम् आयुर्वेदाचार्याणां परिचयलेखनम्।
६. षष्ठः पाठः क्रीडाम वयं श्लोकान्त्याक्षरीम्	स्वरसन्धेः परिचयः-दीर्घसन्धिः सप्तमी विभक्तेः शिक्षणम्। षष्ठीविभक्तेः पुनराभ्यासः।	पाठ-अभ्यासाः। दीर्घसन्धेः प्रयोगं करिष्यन्ति।	भाषायां संवादे कुशलाः भवन्ति। सन्धिना परिचिताः भवन्ति। संस्कृते पद्य-गायनक्षमतायाः विकासः भवति	संस्कृतशब्दान् आधृत्य अपि छात्राः अन्त्याक्षरीं कर्तुं शक्नुवन्ति। क्रियापदानां स्मरणक्रीडा अपि कर्तुं शक्नुवन्ति।
<p>पाठ्यक्रमः 5 सितम्बर 2026 पर्यन्तं पूर्णं कारणीयम् । मध्यावधिः पाठ्यक्रमस्य पुनरावृत्तिः । मध्यावधि-परीक्षा</p>				

पाठपरिचयः	व्याकरणबिन्दवः	अधिगम-उद्देश्यानि	अधिगमसम्प्राप्तिः	गतिविधयः
अवधेयम् – परीक्षागतकाठिन्यस्य चर्चा, शिक्षकसहयोगेन काठिन्यनिवारणम् छात्राः परस्परम् अपि मूल्याङ्कनविषयस्य चर्चा करिष्यन्ति।				
७. सप्तमः पाठः ईशावास्यम् इदं सर्वम्	गुणसन्धिः अपठित-गद्यांश-शिक्षणम् पठित-गद्यांश-शिक्षणम् पठित-पद्यांश-शिक्षणम् पठित-संवाद-शिक्षणम्	पुस्तके प्रयुक्तानां गुणसन्धिशब्दानाम् अन्वेषणं करिष्यन्ति। भाषायाः लेखनस्य पठनस्य कथनस्य श्रवणस्य च सामर्थ्यं भवेत्।	गुणसन्धिं जानन्ति। छात्राः अपठितम् अनुच्छेदमपि पठने अवबोधने समर्थाः भवन्ति।	शिक्षकः होलिकोत्सवस्य शास्त्रीय- स्वरूपस्य चर्चा करोति। पाठे प्रदत्तान् अभ्यासप्रश्नान् आधारीकृत्य गतिविध्यात्मक- कक्षाभ्यासस्य आयोजनम्।
८. अष्टमः पाठः हितं मनोहारि च दुर्लभं वचः	सूक्तिद्वारा मूल्यशिक्षणम्	पाठगत-अभ्यासाः। भाषायाः लेखनस्य पठनस्य कथनस्य श्रवणस्य च सामर्थ्यं भवेत्।	मूल्यैः परिचिताः भवन्ति। भाषाप्रयोगे निपुणाः भवन्ति।	i.) एकैकां सूक्तिं स्वीकृत्य सरलसंस्कृतवाक्येषु चर्चायाः आयोजनम्। ii.) समभावसूक्तिसंग्रहणम्। iii.) परिवारजनैः सह चर्चा कृत्वा अनुभवलेखनम्। iv.) सूक्ति-अनुगुणं समभावकथालेखनम्।
९. नवमः पाठः अन्नाद्भवन्ति भूतानि	पञ्चमीविभक्तेः शिक्षणम् वृद्धिसन्धिः	वाक्येषु प्रयोगाय विभक्तीनां सामान्यज्ञानम्।	विभक्तिनियमैः परिचिताः भवन्ति।	संस्कृतवस्तुप्रदर्शन्याः योजनां कुर्वन्तु। कक्षायां च प्रदर्शनीं कुर्वन्तु।

१०. दशमः पाठः दशमः कः?	एकतः शतं पर्यन्तं संख्याशिक्षणम्। एकतः चत्वारि पर्यन्तं त्रिषु लिङ्गेषु संख्याज्ञानम्, पूरणसंख्या एकतः विंशतिपर्यन्तम्।	व्यवाहारसम्पादनाय संख्याज्ञाने कुशलाः भवेयुः।	संख्याज्ञाने कुशलाः भवन्ति।	संख्याधारितां काञ्चित् कथां कथयिष्यन्ति। पाठे प्रदत्तान् अभ्यासप्रश्नान् आधारीकृत्य गतिविध्यात्मक- कक्षाभ्यासस्य आयोजनम्।
११. एकादशः पाठः द्वीपेषु रम्यः द्वीपोऽण्डमानः	यण्-सन्धिः। संज्ञास्थाने सर्वनामपदप्रयोगः।	राष्ट्रीय-इतिहासैः परिचिताः भविष्यन्ति।	यण्-सन्धिना परिचिताः भवन्ति।	स्वस्य भारतभ्रमणस्य कमपि संस्मरणं कक्षायां श्रावयन्तु। स्वतन्त्रतासेनानीनां विषये चर्चा कुर्वन्तु। पाठे प्रदत्तान् अभ्यासप्रश्नान् आधारीकृत्य गतिविध्यात्मक- कक्षाभ्यासस्य आयोजनम्।
१२. द्वादशः पाठः वीराङ्गना पन्नाधाया		राष्ट्रीय-इतिहासैः परिचिताः भविष्यन्ति।	राष्ट्रगौरवेण युक्ताः भवन्ति।	भारतीय-वीराङ्गनानां विषये चर्चा कुर्वन्तु। यथा- लक्ष्मीबाई, चेनम्मा देवी, पद्मावती इत्यादयः।
अतिरिक्तम् अध्ययनम् वर्णमात्रा-परिचयः	समानाक्षर-सन्ध्यक्षर-स्वराः	वाग्विज्ञानेन परिचिताः भविष्यन्ति। एकमात्रिक-द्विमात्रिक-त्रिमात्रिकवर्णैः परिचिताः भविष्यन्ति।	वाग्विज्ञानं जानन्ति। ह्रस्व-दीर्घ-प्लुतेन परिचिताः भवन्ति।	पाठे प्रदत्तान् अभ्यासप्रश्नान् आधारीकृत्य गतिविध्यात्मक- कक्षाभ्यासस्य आयोजनम्।
पुनरावर्तनम्	अपठित-गद्यांश-शिक्षणम् पठित-गद्यांश-शिक्षणम्	पठित-गद्यांश-शिक्षणम् पठित-संवाद-शिक्षणम्	सम्पूर्णस्य अध्ययनस्य पुनरावर्तनम्	

अत्र ध्यातव्यम् – सर्वेषु गद्यपाठेषु नाट्यपाठेषु च शिक्षकः पाठस्य/कथायाः आदर्शवाचनम्, अनुवाचनम्, काठिन्यनिवारणं, शब्दार्थज्ञानं, लिङ्गज्ञानम्, अभ्यासकार्यञ्च छात्रसहायतया कारयिष्यति।

सर्वेषु पद्यपाठेषु शिक्षकः श्लोकानां गति-यति-लय-भावाभिनय-अनुसारं सस्वरगायनाभ्यासः, श्लोकानां भावार्थस्य ज्ञानम्, लिंगज्ञानम्, अभ्यासकार्यञ्च कारयिष्यति।

- ❖ पाठ्यक्रमः 30 जनवरी 2027 पर्यन्तं पूर्णं कारणीयम् ।
- ❖ शिक्षकः छात्राणां विविध-गतिविधिद्वारा सतत-आकलनं करिष्यति।
- ❖ वार्षिकपरीक्षादृष्ट्या सकलपाठ्यक्रमस्य पुनरावृत्तिः।
- ❖ वार्षिकमूल्याङ्कनं सकलपाठ्यक्रमात् भविष्यति।
वार्षिक-परीक्षा

मध्यावधौ वार्षिकपरीक्षायां च मूल्याङ्कनाय पाठाः (70 अङ्काः)

१. प्रथमः पाठः वन्दे भारतमातरम्
२. द्वितीयः पाठः नित्यं पिबामः सुभाषितरसम्
३. तृतीयः पाठः मित्राय नमः
४. चतुर्थः पाठः न लभ्यते चेत् आम्लं द्राक्षाफलम्
६. षष्ठः पाठः क्रीडाम वयं श्लोकान्त्याक्षरीम्
७. सप्तमः पाठः ईशावास्यम् इदं सर्वम्
९. नवमः पाठः अन्नाद्भवन्ति भूतानि
१०. दशमः पाठः दशमः कः?
११. एकादशः पाठः द्वीपेषु रम्यः द्वीपोऽण्डमानः
१२. द्वादशः पाठः वीराङ्गना पन्नाधाय

आन्तरिक-मूल्याङ्कनाय पाठाः

५. पञ्चमः पाठः सेवा हि परमो धर्मः
८. अष्टमः पाठः हितं मनोहारि च दुर्लभं वचः

टिप्पणी- उपर्युक्तपाठद्वयं लिखितपरीक्षायां मूल्याङ्कनाय न स्तः। शिक्षकाः विविधगतिविधिषु स्वविवेकेन आन्तरिकमूल्याङ्कनाय एतेषां प्रयोगे स्वतन्त्राः सन्ति।